तरासाम् बाहुमात्राः स्रुग्दण्डाः प्रहस्तमात्राणि प्रस्रवणान्यर्थपरिमाणानि पात्राणि पालाशी जुहूराश्वत्थ्युपभृद्वैकङ्कती ध्रुवा शमीभूर्जमय्यो वा त्वक्कोबिला हंसमुख्यो भवन्तीति श्रुतिर्नैयग्रोधाश्चमसा रौहीतका वा सर्वाणि वा पर्णमयानि स्फ्यस्रुवशम्यं खादिरं प्राशित्रहरणं च यद्वायज्ञियानां [१] पात्रीडाचमसम् लोकाहिषस्य प्रतिपत्तिरिति ।

बाहुमात्र्यः स्रुचः पाणिमात्रपुष्करास्त्वग्बिला हंसमुखप्रसेका मूलदण्डा भवन्ति ॥३७॥ बाहु(:) प्रमाणमासाम् ताः बाहुमात्र्यः बाहुप्रमाणाः स्रुचः भवन्ति । तथा पाणिः प्रमाणमस्य तत्पाणिमात्रम् पाणिमात्रं पुष्करं मुखं यासां ताः पाणिमात्रपुष्कराः स्रुचः भवन्ति । तथा त्वग्बिलाः त्वक्प्रदेशे बिलं मुखं यासां तास्त्वग्बिलाः । तथा हंसमुखप्रसेकाः प्रसिच्यते क्षार्यतेऽनेनेति प्रसेकः प्रणालिका हंसमुखसदृशः प्रसेकः प्रणालिका यासां ताः हंसमुखप्रसेकाः · सा च प्रणालिका एकैव भवति एकयापि शास्त्रार्थस्य कृतत्वात् कार्यसिद्धेश्च न तु द्वे तिस्रो वा कुत्राप्यनुक्तत्वात् । तथा मूलदण्डाः मूले दण्डो यासां ता मूलदण्डाः · अर्थादग्रे पुष्करं सिध्यति । एवंविधाः स्रुचो भवन्ति । शाखान्तरीयो विशेषः पूर्वसूत्रेऽउक्तः ।

अरत्निमात्रः स्रुवोऽङ्गुष्ठपर्ववृत्तपुष्करः ॥३८॥ अरत्नि(:) प्रमाणमस्यासावरत्निमात्रः स्रुवोऽरत्निप्रमाणो भवति । पुनः कीदृशः अङ्गुष्ठपर्ववृत्तपुष्करः · अङ्गुष्ठपर्वणो वृत्तमङ्गुष्ठपर्ववृत्तम् अङ्गुष्ठपर्ववृत्तप्रमाणं वृत्तं पुष्करं मुखं यस्यासावङ्गुष्ठपर्ववृत्तपुष्करः · पर्वशब्दः संधिवाची संधिर्ग्रन्थिः · तदुक्तम् अङ्गुष्ठाङ्गुलिमानं तु यत्र-यत्रोपदिश्यते तत्र-तत्र बृहत्पर्वग्रन्थिभिर्मिनुयाद्बुध इति · अतोऽङ्गुष्ठस्य बृहत्पर्वग्रन्थिप्रमाणं चतुरस्रं कृत्वा तदेव मण्डलं चतुरस्रं चिकीर्षन्नित्युपायेन वृत्तं विधाय तत्प्रमाणं स्रुवस्य पुष्करम् । नासिकावत्खातं च स्यात् · तदुक्तं कात्यायनेन (कर्मप्रदीप १. ८. १३.) स्रुवाग्रे घ्राणवत्खातमिति · तथा पुष्करार्धं भवेत्खात इति च ।

---

१) ? यज्ञायज्ञि° २.